أَوْفُوا الْكَيلَ وَ لا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ❋
وَ زِنُوا بِالْقِسْطاسِ الْمُسْتَقِيمِ

در کمیت و کیفیت کالاهای ارائه شده به دیگران با کمال درستی وفا کنید، و با تقلب، غش، دادن جنس نامرغوب و مقدار نامطلوب، مردم را به خسارت نیاندازید ❋ و اجناس را با معیارهای عدالت جویانه و منصفانه بسنجید.

سوره‌ی مبارکه‌ی شعرا، آیات ۱۸۱ و ۱۸۲

چاپ نخست

اصول و مبانی

حقوق و معاملات بازرگانی داخلی

کتاب دوم: مبانی تجاری

تألیف:

دکتر مهراب داراب‌پور

استاد دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی

دکتر امیر شایگان فر

دکتر محمد داراب‌پور

پژوهشکدهٔ حقوق

تهران- ۱۴۰۲

سرشناسه	:	داراب‌پور، مهراب، ۱۳۳۸ - .Iran. Laws, etc
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	:	اصول و مبانی حقوق و معاملات بازرگانی داخلی/ تالیف مهراب داراب‌پور، امیر شایگان‌فر، محمد داراب‌پور؛ ویراستار ادبی فاطمه مرادی.
مشخصات نشر	:	تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش،۱۴۰۲ -
مشخصات ظاهری	:	ج.
شابک	:	دوره: ۳-۱۹۳-۴۷۵-۶۰۰-۹۷۸؛ ۶-۱۹۲-۴۷۵-۶۰۰-۹۷۸ج.۱ ؛ ۴-۱۹۶-۴۷۵-۶۰۰-۹۷۸ج.۲
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کتابنامه.
مندرجات	:	ج.۱.مبانی مدنی.- ج.۲ مبانی تجاری
موضوع	:	حقوق تجارت -- ایران
موضوع	:	Commercial law -- Iran
شناسه افزوده	:	شایگان‌فر، امیر، ۱۳۷۱-
شناسه افزوده	:	داراب‌پور، محمد، ۱۳۶۲ - ، گردآورنده
رده‌بندی کنگره	:	KMH۹۲۰
رده‌بندی دیویی	:	۳۴۶/۵۵۰۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۲۰۸۶۵۷

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهر دانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید.

https://**sdil.ac.ir**/shop/

عنوان:	**اصول و مبانی حقوق و معاملات بازرگانی داخلی / کتاب دوم: مبانی تجاری**
مؤلفین:	**دکتر مهراب داراب‌پور / دکتر امیر شایگان‌فر / دکتر محمد داراب‌پور**
ناشر:	پژوهشکده حقوقی شهر دانش
ویراستار ادبی:	دکتر فاطمه مرادی
طراح جلد:	سیده زهرا صدرالسادات
نوبت چاپ:	اول
تاریخ چاپ:	۱۴۰۲
شمارگان:	۵۰۰
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۹۶-۴
شابک دوره:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۹۳-۳
بها:	۲۲۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریم‌خان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Website: http://www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

به نام خداوند جان و خرد

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفاء می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانون‌گذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت و هیچ‌گاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

کشور ایران به‌ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به‌مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات پژوهشکده حقوقی شهر دانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقایان **دکتر مهراب داراب‌پور/ دکتر امیر شایگان‌فر/ دکتر محمد داراب‌پور** در تألیف کتاب **اصول و مبانی حقوق و معاملات بازرگانی داخلی** را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

اختصار کلمات

- (ره) – رحمه الله علیه
- (ص) = صلوات الله علیه
- (ع) = علیه السلام
- ج. = جلد
- ر.ک. = رجوع کنید به
- ش. = شماره
- ص. = صفحه
- صص = صفحات
- ق.ث. = قانون ثبت
- ق.م. = قانون مدنی
- ق.آ.د.م. = قانون آیین دادرسی مدنی
- ق.آ.د.ک. = قانون آیین دادرسی کیفری
- ق.م.ا. = قانون مجازات اسلامی
- ق.م.ع. = قانون محاسبات عمومی
- م. = میلادی
- هـ.ش. = هجری شمسی
- هـ.ق. = هجری قمری
- اتحادیه بین‌المللی تعاون (I.C.A)

- Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)
- Economic Cooperation Organization (E.C.O.)
- European Union (E.U.)
- Hague Conference on Private International Law (HCPIC)
- Independent Guarantees (I.G.)
- International Chamber of Commerce (I.C.C)
- International Federation of Consulting Engineer. Federation International Des Ingeniers-Conselis (FIDIC)
- International Monetary Found (I.M.F.)
- Non-Governmental-Organization (NGO)
- North American Free Trade Association (NAFTA)
- Stand-by Letter of Credits (SLC)
- The International Institute for the Unification of Private Law (UNDROIT)
- UNCITRAL Model Law (UML)
- United Nation Commission on International Trade Law (UNCITAL)
- United Nation Compensation Commission (UNCC)
- United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG)

فهرست‌ها

فهرست کوتاه

سخن ناشر ..... أ
اختصار کلمات ..... ب
فهرست‌ها ..... ت
بخش نخست: شخصیت حقوقی و حقوق شرکت‌ها ۱۳
فصل نخست: مفهوم و جایگاه شخصیت حقوقی ۱۳
فصل دوم: انواع شخصیت حقوقی ۲۰
بخش دوم: حقوق اسناد تجاری ۹۱
فصل سوم: برات ۹۱
فصل چهارم: سفته ۱۰۱
فصل پنجم: چک ۱۰۴
بخش سوم: حقوق ورشکستگی و تصفیه ۱۶۷
فصل ششم: ورشکستگی بازرگانان ۱۶۷
فصل هفتم: تصفیه امور ورشکستگی ۱۷۹
منابع و مآخذ ۱۹۵
نمایه واژه‌های حقوقی ۲۲۱

فهرست گسترده

فصل نخست: مفهوم و جایگاه شخصیت حقوقی ۱۳
مبحث اول: فلسفه ایجاد شخصیت حقوقی ۱۳
مبحث دوم: جایگاه قانونی شخصیت حقوقی ۱۴
مبحث سوم: شرکت‌های بدون شخصیت حقوقی مستقل و خطرات آن ۱۶
مبحث چهارم: شرکت‌های واجد شخصیت حقوقی مستقل ۱۸
فصل دوم: انواع شخصیت حقوقی ۲۰
مبحث اول: شرکت‌های تجاری ۲۰
گفتار اول: شرکت‌های سهامی ۲۳
بند اول: مراحل ایجاد و تشکیل ۲۴
اول: مراحل تشکیل شرکت‌های سهامی عام ۲۴
دوم: مراحل تشکیل شرکت‌های سهامی خاص ۲۵
بند دوم: سهام و موضوعات آن ۲۵
اول: سهام ۲۵
دوم: انتقال سهام در شرکت‌های سهامی ۲۶
سوم: انواع سهام در شرکت‌های سهامی ۲۶
بند سوم: اوراق قرضه و مشارکت ۲۷
اول: اوراق قرضه ۲۷
دوم: اوراق مشارکت ۲۸
بند چهارم: ارکان شرکت ۲۹
الف) رکن تصمیم گیرنده ۲۹
ب) رکن اداره کننده ۳۱
پ) رکن نظارتی ۳۲
اول: بررسی حساب ها ۳۴
دوم: اطلاع رسانی ۳۵
سوم: وظایف خاص دیگر بازرس ۳۶
بند پنجم: وضعیت قرارداد مدیران با شرکت ۳۷
بند ششم: افزایش و کاهش سرمایه ۳۹

اول: افزایش سرمایه شرکت‌های سهامی ۳۹
دوم: کاهش سرمایه شرکت‌های سهامی ۴۰
بند هفتم: تقسیم سود ۴۱
بند هشتم: انحلال شرکت ۴۳
گفتار دوم: شرکت‌های با مسئولیت محدود ۴۴
بند اول: زمان ایجاد و تشکیل ۴۵
بند دوم: ماهیت ۴۵
بند سوم: ارکان شرکت ۴۶
الف) رکن تصمیم گیرنده ۴۶
ب) رکن اداره کننده ۴۷
بند چهارم: انحلال شرکت ۴۸
گفتار سوم: شرکت‌های تضامنی ۴۹
گفتار چهارم: شرکت‌های نسبی ۵۳
گفتار پنجم: شرکت‌های مختلط ۵۵
بند اول: شرکت‌های مختلط سهامی ۵۶
بند دوم: شرکت‌های مختلط غیرسهامی ۵۶
گفتار ششم: شرکت‌های تعاونی ۵۸
بند اول: مفهوم و وجه تمایز تعاونی از شرکت تجاری محض ۵۸
بند دوم: اصول بنیادی حقوق تعاون ۶۰
بند سوم: تعاون در قوانین و مقررات داخلی ۶۲
بند چهارم: تعاونی در قانون تجارت و اصلاحات بعدی ۶۴
بند پنجم: الگوی اساس نامه‌های تعاونی در ایران ۶۵
مبحث دوم: تشکیلات و موسسات غیرتجاری ۸۶
مبحث سوم: تشکیلات و موسسات دولتی ۸۹
مبحث چهارم: تشکیلات و موسسات مردمی ۸۹
مبحث پنجم: موقوفات ۸۹
فصل سوم: برات ۹۱
مبحث اول: شرایط شکلی اعتبار برات ۹۳

فهرست‌ها ـــــــ

گفتار چهارم: مهلت مربوط به مرور زمان چک ۱۲۱
گفتار پنجم: روش انتقال چک به دیگران ۱۲۱
گفتار ششم: ظهرنویسی و ضمانت در قانون صدور چک جدید ۱۲۳
بند اول: ظهرنویسی ۱۲۳
بند دوم: ضمانت ۱۲۴
گفتار هفتم: مقررات راجع به مفقودی چک ۱۲۴
گفتار هشتم: صدور چک ۱۲۹
بند اول: اعطای دسته چک ۱۳۱
الف) سقف اعتبار مجاز صدور دسته چک ۱۳۱
ب) اشخاصی که نمی‌توانند دسته چک دریافت کنند ۱۳۲
بند دوم: وظایف صادرکننده حین صدور چک ۱۳۳
الف) لزوم ثبت مبلغ، تاریخ و هویت گیرنده چک در سامانه صیاد ۱۳۳
ب) لزوم ثبت علت (بابت) صدور چک در سامانه صیاد ۱۳۴
بند سوم: وظایف گیرنده حین قبول چک ۱۳۴
بند چهارم: صدور چک به نمایندگی ۱۳۵
مبحث سوم: اقسام چک ۱۳۷
الف- چک در وجه حامل ۱۳۸
ب- چک در وجه شخص معین ۱۳۸
پ- چک به حواله کِرد ۱۳۸
گفتار اول: چک عادی ۱۳۹
بند اول: غیرصیادی ۱۴۰
بند دوم: صیادی طرح قدیم ۱۴۰
بند سوم: صیادی طرح جدید ۱۴۱
بند چهارم: چک موردی ۱۴۱
بند پنجم: چک الکترونیکی ۱۴۲
گفتار دوم: چک تائید شده ۱۴۳
گفتار سوم: چک تضمین شده ۱۴۳
گفتار چهارم: چک مسافرتی ۱۴۵

مبحث چهارم: وصول و برگشت چک ۱۴۶
گفتار اول: شرایط جدید وصول چک ۱۴۶
بند اول: وصول مبلغ چک از سایر حساب‌های صادرکننده در همان بانک ۱۴۷
بند دوم: وصول مبلغ موجود و برگشت زدن چک به میزان کسری ۱۴۷
گفتار دوم: برگشت خوردن چک ۱۴۷
گفتار سوم: سوءاثر چک برگشتی ۱۴۸
گفتار چهارم: شرایط جدید رفع سوءاثر چک برگشتی ۱۴۹
گفتار پنجم: گواهی عدم پرداخت ۱۵۰
مبحث پنجم: روش‌های مطالبه وجه چک برگشتی ۱۵۰
گفتار اول: طرح شکایت کیفری ۱۵۱
بند اول: شرایط شکلی تعقیب کیفری صادرکنندهٔ چک بلامحل ۱۵۳
بند دوم: ثمره ی تعقیب کیفری ۱۵۶
بند سوم: زوال وصف کیفری چک ۱۵۷
گفتار دوم: اجرائیه اداره ثبت ۱۵۸
الف: فوائد اجرا از طریق اداره ثبت ۱۵۹
ب- معایب اجرا از طریق اجرای ثبت ۱۶۱
گفتار سوم: اجرائیه دادگاه ۱۶۲
گفتار چهارم: دعوی حقوقی ۱۶۴
فصل ششم: ورشکستگی بازرگانان ۱۶۷
مبحث اول: شرایط ضروری تحقق ورشکستگی ۱۶۸
گفتار اول: تاجر بودن ۱۶۸
گفتار دوم: توقف در پرداخت وجوه ۱۶۹
مبحث دوم: مدعیان ورشکستگی ۱۶۹
گفتار اول: خود تاجر ۱۶۹
گفتار دوم: طلبکاران ۱۷۰
گفتار سوم: دادستان ۱۷۰
مبحث سوم: ماهیت حکم ورشکستگی ۱۷۰
مبحث چهارم: آثار حکم ورشکستگی ۱۷۱

گفتار اول: منع مداخله ورشکسته در اموال خود ۱۷۱
گفتار دوم: تعلیق دعاوی له و علیه ورشکسته ۱۷۲
گفتار سوم: حال شدن دیون ورشکسته ۱۷۳
گفتار چهارم: عدم امکان مطالبه خسارت تاخیر تادیه پس از توقف ۱۷۴
مبحث پنجم: وضعیت حقوقی معاملات تاجر ورشکسته ۱۷۴
گفتار اول: دوره نخست، قبل از تاریخ توقف ۱۷۴
گفتار دوم: دوره دوم، از تاریخ توقف تا صدور حکم ورشکستگی ۱۷۵
گفتار سوم: دور سوم، بعد از صدور حکم ورشکستگی ۱۷۷
مبحث ششم: انواع ورشکستگی ۱۷۸
گفتار اول: ورشکستگی عادی ۱۷۸
گفتار دوم: ورشکستگی به تقصیر ۱۷۸
گفتار سوم: ورشکستگی به تقلب ۱۷۹
فصل هفتم: تصفیه امور ورشکستگی ۱۷۹
مبحث اول: تقاضای استرداد اموال نزد ورشکسته ۱۸۳
مبحث دوم: نحوه تقسیم اموال ورشکسته بین طلبکاران ۱۸۴
گفتار اول: طلبکاران با حق وثیقه ۱۸۵
گفتار دوم: طلبکاران با حق رجحان ۱۸۵
مبحث سوم: قراردادهای ارفاقی ۱۸۷
گفتار اول: اثر قرارداد ارفاقی ۱۸۹
اول: نسبت به طلبکاران ۱۸۹
دوم: نسبت به تاجر ورشکسته ۱۸۹
سوم: نسبت به اشخاص ثالث ۱۹۰
گفتار دوم: زوال قرارداد ارفاقی ۱۹۰
مبحث چهارم: ختم ورشکستگی ۱۹۱
مبحث پنجم: اعاده اعتبار ورشکسته ۱۹۳
فهرست منابع فارسی ۱۹۵
فهرست منابع عربی ۲۰۴
فهرست منابع لاتین ۲۰۵

آیین نامه ها، قوانین، آرای وحدت رویه و ۲۰۶
آیات، احادیث و قواعد فقهی ۲۰۸
الف: آیات ۲۰۸
ب: احادیث ۲۱۳
پ: قواعد فقهی ۲۱۶

بخش نخست: شخصیت حقوقی و حقوق شرکت‌ها

فصل نخست: مفهوم و جایگاه شخصیت حقوقی

انسان‌های حقیقی برای بهره وری بیشتر از زندگی، اشخاص دیگری را در کنار خود معتبر شمرده اند و به آن‌ها اعتبار بخشیده اند. انسان‌ها اشخاص حقیقی هستند و نام اشخاص اعتباری را که در کنار انسان‌ها ایجاد شده است «شخص حقوقی» گذاشته اند. به این شخص اعتباری، اهلیت تمتع و اهلیت استیفاء داده اند، به طوری که هم می‌تواند مالک شود و هم حقوق و تعهدات به عهده آن گذاشته شود.[1] شخصیت حقوقی می‌تواند خدمات انجام دهد و سود و منافعی را که به دست می‌آورد نیز به تشکیل دهندگان خود انتقال دهد. هر کاری که شخص حقیقی انجام می‌دهد از شخص حقوقی نیز ساخته است، مگر مواردی که فقط مختص انسان هاست.

مبحث اول: فلسفه ایجاد شخصیت حقوقی[2]

انسان موجودی اجتماعی، متفکر و هدف گراست. تلاش برای دریافت لذت و بهره‌های بیشتر، اعم از مادی و معنوی، از طریق اجتماع نیروها و سرمایه، خصلت نوع بشر است. البته نوع تلاش‌ها با توجه به جهان بینی و ایدئولوژی هر فرد متفاوت است. در دنیای حقوق و اقتصاد نیز این روند جایگاه رفیعی دارد.

یک فرد به تنهایی نمی‌تواند کارهای بزرگ اقتصادی را انجام دهد. انجام این امور بستگی تام به وجود سرمایه ی مناسب، علم و مدیریت شایسته و اجتماع افکار فنّی پیشرفته و بکارگیری علوم مختلف تخصصی در زمینه‌های گوناگون دارد.

---

[1]- مؤتمنی طباطبائی، منوچهر، شخصیت حقوقی، در مجموعه مقالات حقوق خصوصی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴ هـ.ش.، ص۲۲۵ الی۲۴۴؛

- جعفر لنگرودی، محمد جعفر، اصل وحدت احکام شخص حقیقی و حقوقی، مجله حقوقی وزارت دادگستری، شماره۴، بهمن ماه۱۳۴۲ هـ.ش.

[2]- برای سابقه شخصیت حقوقی، ر.ک. صفار، محمد جواد، شخصیت حقوقی، نشر دانا، ۱۳۷۳ هـ.ش. صص ۵۷-۱.

برای نیل به هدف فوق، انسان‌ها افراد دیگر را به یاری می‌طلبند تا با همکاری هم بتوانند، آسان تر و اقتصادی تر به هدف برسند. اقدام به انجام هر کدام از معاملات شکل اولیه این همکاری است. در قرن‌های گذشته مردم با معاملات مثلا، خرید و فروش، مضاربه (شرکت سرمایه و کار) مزارعه مساقات و سایر معاملاتی که در قانون مدنی ایران آمده است، سعی در رسیدن به این مقاصد می‌نمودند. در کشورهایی که قانون برای آسایش مردم نیست، بلکه آسایش مردم فدای قانون می‌شود، حقوق و رساله‌های حقوقی بار مردم است نه یار مردم. در اینگونه کشورها بیشتر بحث از تکلیف است تا امتیاز و منافع اشخاص. آسایش و آرامش مردم هم به هیچ وجه مطرح نیست. قواعد و مقررات مربوط به شخصیت حقوقی، با این هدف وضع شده و می‌شود تا بار را از دوش فرد بر دارد و بر دوش یک شخصیت فرضی، ولی پرتوان تر و غنی تر و ملموس تر بگذارد. این اقدام، تکالیف وی را کمتر کرده و آرامش فکری و آسایش اقتصادی و عدم دلهره نسبت به آینده را برای وی به ارمغان می‌آورد.

مبحث دوم: جایگاه قانونی شخصیت حقوقی

قانون با توجه به نیاز و ضرورت و قواعد غیرقابل انکار شخصیت‌های حقوقی، جایگاه قانونی ویژه ای برای این شخصیت قائل شده است. ماده ۵۸۸ قانون تجارت در این خصوص مقرر می‌دارد:

> «شخص حقوقی می‌تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قائل است مگر حقوق و وظایفی که بالطبیعه فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابّوت، بنوت و امثال ذالک».

پس شخص حقوقی کلیه ی حقوق و تکالیف یک انسان را دارد. شخص حقوقی می‌تواند دارایی داشته باشد، معامله کند، استخدام کرده یا خدمتی ارائه دهد و طلبکار یا بدهکار باشد. شخص حقوقی می‌تواند در دادگاه شرکت کند، طرح دعوی کند، دعاوی را پاسخ گوید و اقامتگاه و اهلیت داشته باشد. یعنی شخص حقوقی، مثلاً شرکت‌های تجاری، به جز حقوق مختصّ انسان ها، مثل پدر و فرزندی و ازدواج می‌تواند دارای تمامی حقوق و تکالیف متصور دیگر باشد.

در روابط پیچیده ی جدید، شاید بتوان حق مادری و فرزندی هم برای شرکت‌های تجاری قائل شد. شرکت مادر در واقع شرکت‌های دیگری را در زیر سایه ی خود می‌پروراند و روابط خود را با آنان تنظیم می‌کند. اگر آن‌ها این روابط را تنظیم ننمایند، خلأ حقوقی روابط آن‌ها با قانون پر خواهد شد.

اگر ادغام و همزیستی شرکت‌ها را ازدواج بنامیم، شرکت‌های تجاری حق ازدواج را نیز دارا می‌باشند.

حتی مجازات شخصیت حقوقی، به جز زندان و قصاص، برای شخصیت حقوقی متصور است که در قانون مجازات جدید پیش بینی شده است.[۱]

مجمع عمومی شخص حقوقی، مغز متفکر آن است. هیأت مدیره، چشم و گوش شرکت است و کارها از دست و زبان مدیرعامل آن بر می‌آید.

شخصیت و اعتبار شرکت و سرمایه ی آن و گاهی با توافق قبلی سرمایه ی تمام یا بعضی از شرکا وثیقه ی تعهدات این شخص حقوقی است.

شخص حقوقی برای حفظ اعتبار و دوام خود، باید بهتر از یک انسان عاقل عمل کند، چون عمر انسان محدود است، ولی معمولاً عمر شخصیت حقوقی نامحدود و گاهی بی نهایت است.

اگر مؤسسه یا شرکت که یک شخصیت حقوقی است منحل شود، آن‌ها به محض انحلال، شخصیت حقوقی خود را از دست نمی‌دهند، بلکه شخصیت حقوقی آن‌ها به صورت ناقص و آن هم برای امر تصفیه، باقی می‌ماند. در شرکت‌های تجاری هر گاه تصفیه پایان پذیرفت، شخصیت حقوقی شرکت نیز از بین می‌رود. اثر بقای شخصیت شرکت این است که نام و اقامتگاه شرکت محفوظ می‌ماند، امکان طرح دعوی له یا علیه شرکت وجود دارد، وصول مطالبات و پرداخت دیون تحت نام شرکت امکان پذیر است. بقای اهلیت و شخصیت حقوقی شرکت ادامه دارد؛ یعنی اینکه شرکت می‌تواند در چارچوب قانونی، اجرای تعهدات را از طرف مقابل بخواهد و خود نیز تعهدات باقی مانده را اجرا نماید. تا زمانی که شرکت باقی است «حق عینی» برای سهامداران یا اعضای

---

[۱]- قانون جدید مجازات اسلامی، مواد ۲۰ الی ۲۲ و ماده ۱۴۲.

شرکت ایجاد نمی‌شود، چون دارایی شرکت وثیقه طلب طلبکاران است. بستانکاران نمی‌توانند به شرکای شرکت‌های سرمایه مراجعه کنند یا پیش از انحلال شرکت‌های اشخاص، طلب‌های خود را از شرکای آن شرکت‌ها مطالبه نمایند.

مبحث سوم: شرکت‌های بدون شخصیت حقوقی مستقل و خطرات آن

هنگامی که دو یا چند نفر به طور مشاع در مالی شریک می‌شوند، همگی بر ذره ذره آن مال مالکیت دارند. همگی آن‌ها در آن مال شریک هستند که البته این شراکت می‌تواند با هدف بهره وری و سوددهی و تجارت همراه باشد. در حقوق ایران به این گونه مشارکت‌ها شرکت مدنی می‌گویند.

در این گونه شرکت‌های مدنی:

الف- برای اداره ی سرمایه، رضایت همه ی افراد و شرکای شرکت لازم است که کمتر چنین رضایتی حاصل می‌شود.

ب- اکثریت نمی‌توانند نظر خود را اعمال کنند و تا نظر اقلیت جلب نشود و اجماع صورت نپذیرد، کاری از این شرکت مدنی ساخته نیست.

پ- هر موقع که یک شریک اراده کرد، می‌تواند از شرکت خارج شود و شرکت مدنی را به هم بریزد، مگر اینکه در عقد لازمی برای شرکت مدت معین شده باشد.[۱]

ت- با بیرون رفتن فرد از شرکت، لازم است سرمایه او نیز از شرکت مدنی خارج و سهم او جدا شود که سرمایه گذاری را به مخاطره می‌اندازد.

ث- شریک می‌تواند با مراجعه یا بدون مراجعه به دادگاه، تقسیم مال مشاع را مطالبه کند[۲] که باز هم موجب ایجاد مخاطره در سرمایه گذاری شرکا است.

ج- اگر یک شریک در اوج فعالیت اقتصادی یا هنگامی که فعالیت در حال به ثمر رسیدن است، روابط و همکاری خود را با سایرین قطع کند و سرمایه خود را مطالبه کند، سیستم مشارکت به هم می‌ریزد و شرکت مدنی به جای سوددهی، با ضرر و زیان همراه می‌شود.

---

[۱]- ماده ۵۸۶ قانون مدنی.

[۲]- مواد ۵۸۹ و ۵۹۱ قانون مدنی.

چ- در شرکت مدنی چنانچه ضرری وارد شود، همه نسبت به سهم خود مسوول پرداخت آن می‌باشند که اثرات مخرب فراوانی دارد. اموال هر یک از شرکا وثیقه ی بدهی‌های آن‌ها خواهد بود.[۱]

ح- هر شریک می‌تواند بدون رضایت شرکا دیگر سهم خود را به صورت جزئی یا کلی به شخص ثالثی[۲] که ممکن است مطلوب طبع سایر شرکا نباشد، منتقل کند.

خ- در صورت فوت یا محجور شدن یکی از شرکا، سایر شرکا مأذون در تصرف اموال مشترک نمی‌باشند. بنابراین بحث از شرکت و شراکت منتفی می‌شود.

این نوع عیوب شرکت‌های مدنی باعث شد، تا دست اندرکاران امور اقتصادی و تجارت به فکر ایجاد یک نوع مشارکت برآیند که نه تنها عیوب مشارکت مدنی را نداشته باشد، بلکه منافع دیگر نیز از ایجاد آن حاصل شود. علت تشکیل مؤسسات مالی و غیرمالی و شرکت‌های تجاری هم همین موضوع است. مؤسسه یا شرکت، یک شخصیت جدای از شخصیت شرکا یا سهامداران یا تشکیل دهندگان دارد. حقوق و وظایف آن هم جدای از حقوق و وظایف اعضای آن شرکت یا مؤسسه است.

شخصیت‌های حقوقی، مثل کشور یا دولت، از قدیم شناخته شده بوده اند، هر چند به این نام شهرت نداشته اند. در اروپا در قرون وسطی چنین اصطلاحی برای شهر و کلیسا رایج شد. در حقوق اسلامی هم برای برخی از مکان‌ها یا نهادها، تحت عنوان جهات عامه، مثل مسجد، شخصیت جدای از دیگران قائل بوده اند. اما آنچه که امروز به عنوان شخصیت حقوقی شمرده می‌شود، از پیچیدگی‌ها و حقوق و تکالیف خاص روز برخوردار است.[۳]

---

[۱]- ماده ۵۷۷ قانون مدنی

[۲]- ماده ۵۸۳ قانون مدنی.

[۳]- برای مطالعه بیشتر حول سابقه تاریخی، معانی و مفاهیم، انواع مهم، ممیزات و مختصات شخصیت حقوقی و حقوق و تکالیف مرتبط با آن، رجوع شود به: صفار، دکترمحمدجواد، شخصیت حقوقی، ۱۳۷۳ هـ.ش.، نشردانا.

مبحث چهارم: شرکت‌های واجد شخصیت حقوقی مستقل[۱]

شرکت تجاری برای پرهیز و اجتناب از مضار شرکت‌های مدنی و همچنین ایجاد شرایطی بهتر برای اعضا تشکیل می‌شود. این شرکت دارای شخصیت حقوقی جدای از شرکا می‌باشد. تشکیل این شخصیت حقوقی منافع فراوانی را در بر دارد. به این منافع، در ضمن بیان نحوه تشکیل آن شخصیت، به طور مختصر اشاره خواهد شد. اما نکات مهمی که در رابطه با شرکت‌ها وجود دارد را می‌توان به نحو ذیل خلاصه کرد:

الف- هر شخصیت حقوقی با قرارداد (توافق الزام آور قانونی) بین دو یا چند شخص به وجود می‌آید. گاهی قانون نیز شخصیت حقوقی ایجاد می‌کند (مثل شخصیت حقوقی موقوفه).

ب- هنگامی که شرکت واجد شخصیت حقوقی تشکیل شد، غالب معایبی که برای شرکت مدنی گفته شد مرتفع می‌شود. در بیشتر مواقع مصلحت اندیشی و برنامه ریزی اقتصادی ایجاب می‌کند که از شرکت مدنی استفاده نشود تا از مضار آن اجتناب گردد.

پ- در شرکت‌های تجاری، شرکت که یک شخص حقوقی است، با ثالث (خریدار، فروشنده، وکیل، نائب، سازنده، پیمانکار و غیره) طرف قرارداد می‌شود. یعنی برای یک شخص حقوقی (شرکت) در مقابل یک شخص دیگر ایجاد تعهد یا حقوق می‌شود و این اقدام انجام امور را آسان تر می‌سازد. الزامات و تعهدات ناشی از قرارداد برای یک شخص حقوقی ایجاد می‌شود و همان شخص در مقابل دیگران مسئولیت خواهد داشت. دارایی این شخص حقوقی وثیقه ی تعهدات شرکت است.

ت- اداره شرکت تحت موازین خاص مقرر شده انجام می‌شود، به نحوی که کسب رضایت همه شرکا ضرورت ندارد. اکثریت به نحوی که در اساسنامه (قرارداد اعضای شرکت با یکدیگر) مقرر شده است، شرکت را اداره خواهد کرد.

ث- بر خلاف شرکت مدنی که اگر یکی از اعضا فوت کند یا محجور شود شرکت از هم پاشیده شده و حق دخالت سایر شرکا در مال مشاع منتفی می‌شود، در شرکت واجد

---

[۱]- امین فر، رحمت الله، شخصیت حقوقی شرکت‌های بازرگانی، مجموعه حقوق، سال۵، شماره ۱۵.